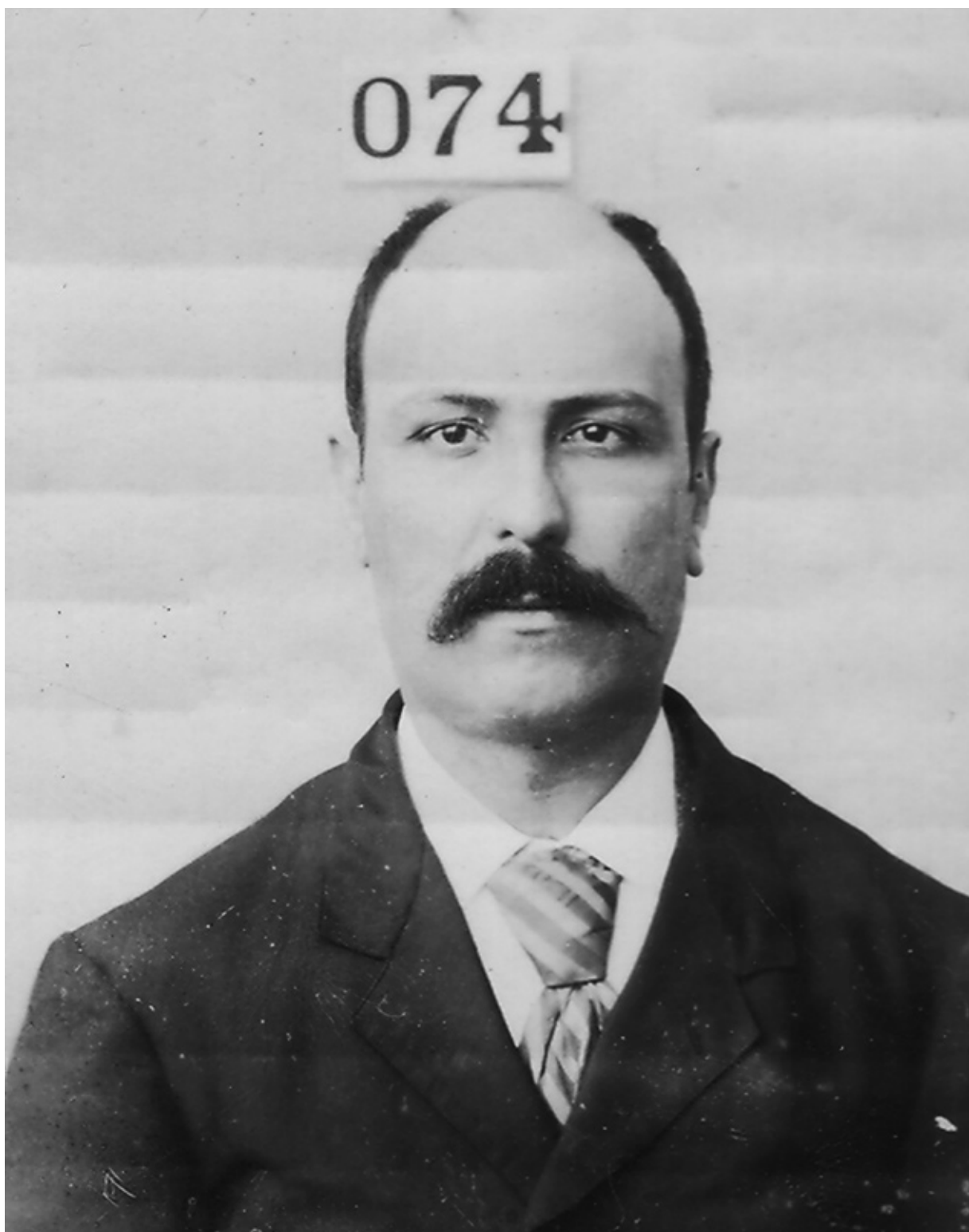

Fitxa policial de Baldomero Oller, 1896?

RETRATS D'ANARQUISTES IGUALADINS I ANOIENS (IV)

BALDOMERO OLLER (1859-1936), ANARQUISTA, PERIODISTA I INVENTOR CALAFÍ

ANTONI DALMAU I RIBALTA
JOSEP M. SOLÀ I BONET

*Però en el balcó gran de la muralla
no se sent res: la gent hi va a badar,
i amb ull ja quasi incommovable aguaita
el pas de la llunyana tempestat.*

Joan Maragall, A muntanya (1897)¹

L'agitada història de l'anarquisme català en el tombant dels segles XIX i XX es troba ben lluny, encara, de ser prou coneguda. A desgrat de la nombrosa bibliografia existent, i més enllà dels fets més ressonants —lligats sovint als atemptats i a la repressió subsegüent en el darrer decenni del nou-cents—, resta oblidat un gran nombre de persones que van lluitar activament per la causa llibertària i que la historiografia només esmenta molt tangencialment, quan, per alguna raó especial, assoleixen un cert grau de notorietat passatgera.

Una d'aquestes persones que mereix de ser coneguda és Baldomero Oller i Tarafa, un anarquista nascut circumstancialment a Calaf que va veure's implicat i condemnat a presó en el cèlebre «procés de Montjuïc». Podríem dir que avui és pràcticament

desconegut i, en conseqüència, ens proposem en aquest article de rescatar-lo de l'oblit i traçar-ne la biografia.² Més enllà de la nombrosa documentació que hem pogut anar espigolant en diversos arxius i hemeroteques, al llarg d'una laboriosa recerca, hem tingut l'enorme fortuna de poder comptar amb la col·laboració d'un nét de Baldomero Oller, Josep M. Oller i Ciuró, que va conèixer personalment el seu avi i n'havia anat recollint informació diversa.³

Pel que fa a l'aspecte físic de l'anarquista calafí, i més enllà de les fotografies de què disposem,

2. Un primer esbós —i primera notícia pública, un xic extensa— sobre el personatge va ser publicat per Josep M. Solà a *L'Altiplà de Calaf. Butlletí d'Informació Municipal*, 14, octubre 2006, p. 15-17, sota el títol «Baldomer Oller, un anarquista calafí» (reproduït a *idem, Històries de Calaf. Visions, tradicions i personatges*, Berga: Edicions de l'Albí, 2008, p. 213-221). D'altra banda, el nom de Baldomero Oller apareix en unes brevíssimes línies —escrites pel seu nét Josep M. Oller i Ciuró— de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona: ECSA, 1977, 1988, vol. 16, p. 361) i dels dos diccionaris biogràfics següents: M. Teresa Martínez de Sas i Pelai Pagès (coord.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Universitat de Barcelona / Pub. de l'Abadia de Montserrat, 2000, i Miguel Íñiguez, *Enciclopedia histórica del anarquismo español*. Vitòria: Asociación Isaac Puente, 2008, tom II, p. 1231. Diguem finalment que escrivim sempre «Baldomero» en comptes de «Baldomer» perquè respectem la manera com ell mateix i tots els seus van dir-ne sempre el nom de pila.

3. Aquesta informació figura recollida en una publicació inèdita de caràcter familiar que porta per títol «L'avi Baldomero i el seu temps» (s. d.), que citarem sovint. No cal dir que agraïm moltíssim a Josep M. Oller i la seva família, residents a Barcelona, la col·laboració que ens han prestat.

1. Afirmar Gabriel Ferrater a *Poema inacabat* (1966) que, en un dels seus millors versos (aquests que encapçalen el text present), un Maragall gairebé *visionari* denuncia com «el burgès/ sagna burlat amb ferotgia/ perquè, ressuat insensible,/ s'embadoca amb ull de lluç mort/ sense mesurar com té prop/ la tempestat llunyana»: segons els octosíl·labs de Ferrater, la *llunyana tempestat* maragalliana voldria dir la revolta obrera.

les fitxes antropomètriques policials ens en donen alguna pista. La que va obrir-li la policia espanyola arran de la seva detenció al castell de Montjuïc ens diu que era d'«*estatura alta i calb*». Una altra fitxa procedent de l'ambaixada espanyola a París, i que correspon aproximadament a l'any 1905, hi afegeix les dades següents: «*1 m 74; cheveux châtain moyen; barbe de même nuance; yeux marron; bouche moyenne. Calvitie totale. Amputé du médium et de l'annulaire de la main gauche*».⁴ Aquest darrer element té una significació molt especial: en efecte, a Baldomero Oller li faltaven dos dits de la mà esquerra com a conseqüència de les tortures que se li van infligir durant els deu mesos (1896-1897) que va estar empresonat preventivament al castell de Montjuïc, probablement mitjançant el turment d'arrencar-li les ungles amb la introducció d'unes canyes petites entre la pell i l'ungla.

ELS ORÍGENS. JOVENTUT I PRIMERA MADURESA

Baldomero Oller i Tarafa va néixer a Calaf el 2 de novembre de 1859.⁵ Era fill d'Antoni Oller i Ceruti, cafeter, natural d'Igualada i ja de quaranta anys d'edat en aquelles dates, i de Maria Tarafa i Morera, natural de la vila de Piera. Va ser batejat el mateix dia que va néixer per Segismundo Llopart, vicari perpetu de Calaf. Era el fill primogènit d'una família nombrosa de sis germans: els altres van ser Antonieta, Cristina, Isabel, Maria i Carles (nascut el 1871). Abans del naixement de

Baldomero, i segons ho assegura la tradició familiar, el seu pare, Antoni Oller (1819-1891), hauria participat amb els liberals en la defensa d'Igualada enfront de les partides carlistes durant la segona insurrecció carlina, coneguda com la guerra dels Matiners (1846-1849).⁶

Els anys de creixement i de joventut de Baldomero Oller ens són desconeguts. Pel naixement del seu germà petit, que va esdevenir-se quan Baldomero tenia 11 anys i mig, sabem que la família ja vivia llavors, el 1871, a Barcelona —és probable que ja hi fos un anys abans—, concretament a l'entresol del núm. 4 del carrer dels Boters, a tocar de l'avinguda de la Catedral.

A Barcelona, el jove Baldomero Oller va aprendre un ofici, el d'oficial de sastreria, per més que les fitxes policials parlin de la seva condició de «tapisser». Una anècdota que corria en el clos familiar afirmava que «*quan acabava una mànega d'una americana deia: "Si hagués començat per l'altra, ja hauria enllestit la feina"*».⁷ D'altra banda, ignorem per complet quins van ser els ambients laborals que van contribuir a la seva gradual presa de consciència obrera i sindical. Sabem, això sí, que va treballar en una sastreria del carrer de l'Hospital.⁸ D'altra banda, i arran de la seva detenció de 1896 al castell de Montjuïc, alguns periòdics van esmentar com a ofici de Baldomero Oller el de «*repartidor d'entregas*» o el de «*comissionista*».⁹

Mentrestant va aparellar-se amb Adelina Guinovart, natural de Vic i nascuda el 1870, és a

4. Archivo General de la Administración, Asuntos Exteriores (AGA/AE), ambaixada de París, caixa 5858, carpeta Rohan.

5. Llibre de Baptismes dels arxius parroquials de Calaf. Oller és coetani, doncs, de Joan Llopart, dibuixant i aquarellista calafi (v. Josep M. Solà, «Joan Llopart, ninotaire a la "belle époque"», a *Històries de Calaf...*, p. 211-212). La data de naixement figura de manera correcta en les filiacions policials. D'altra banda, Josep M. Oller («L'avi Baldomero...», p. 2) especula encertadament amb el fet que «*ens podem preguntar si van posar-li aquest nom [Baldomero] en homenatge al general Espartero*».

6. Josep M. Oller («L'avi Baldomero...», p. 2) diu que «*encara recordo una foto d'aquell temps sobre cartoné en què, vestit de caporal, portava un sabre molt gros*».

7. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 3.

8. A ca l'Albiol?, a can Casarramona? (Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 3).

9. *La Campana de Gracia*, núm. 1425, i *Diario Mercantil*, núm. 3514, tots dos de 12 setembre 1896, respectivament. Entre els aprenentatges de Baldomero Oller cal esmentar que tocava el piano, instrument que sempre va ser present als seus domicilis de Londres, París i Barcelona.

dir, onze anys més jove que el seu company.¹⁰ La parella va viure —sense haver-se casat religiosa-ment, almenys en els primers anys—¹¹ al carrer de Sant Antoni Abat de Barcelona i va tenir tres fills: un, el primogènit, del qual desconeixem el nom i que va morir essent encara un infant;¹² Josep, nascut el 1891, i Antonio, nascut el 1895.¹³ El 1896 vivien al carrer d'en Botella, 1, 3r, prop de la Ronda de Sant Antoni. Tot fa pensar que el matrimoni es guanyava bé la vida,

«perquè tenien una casa al carrer de la Cera i uns terrenys fora de Barcelona (als voltants de l'emplaçament actual de l'Hotel Ritz [Palace]). Seguint amb el destí d'aquestes propietats, sabem que durant la seva estada a l'estranger va cedir els seus drets a favor de les seves germanes (...). Al final, la casa del carrer de la Cera va ésser cedida a una Congregació de Monges i els seus rèdits ajudaven a mantenir l'hospital de Cardedeu, que encara funcionava després de la guerra».¹⁴

Autògraf de Baldomero Oller.

10. Un informe del 15 abril 1905 d'un confident de l'ambaixada espanyola a París (*Sannois*, és a dir, Aristide Jalaber de Fontenay) la descriu com una «*personne élégante*» (AGA/AE, 5858, Rohan). Segons la família, Adelina era rossa i tenia els ulls blaus.

11. Vegeu més endavant el testimoniatge de Fernando Tarrida del Mármol.

12. El 21 de setembre de 1893, el setmanari anarquista *El Productor* feia saber que «*El jueves próximo pasado tuvo lugar el entierro puramente civil de un hijo de nuestro compañero Baldomero Oller. Al acto asistieron gran número de compañeros y amigos particulares del padre del difunto, dando así muestra de la parte que tomaban en el sentimiento de nuestro camarada y de su conformidad con el espíritu que informaba el acto realizado*».

13. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 3.

14. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 3. Tot fa pensar que la casa del carrer de la Cera és la mateixa que la del domicili del carrer d'en Botella.

ASSISTÈNCIA AL CONGRÉS «POSSIBILISTA» DE PARÍS (1889)

La primera dada que ens arriba de la projecció pública d'Oller es produeix quan estava a punt de complir els trenta anys: sabem que va assistir a un congrés socialista celebrat a París, segons sembla en representació dels tintorers.¹⁵

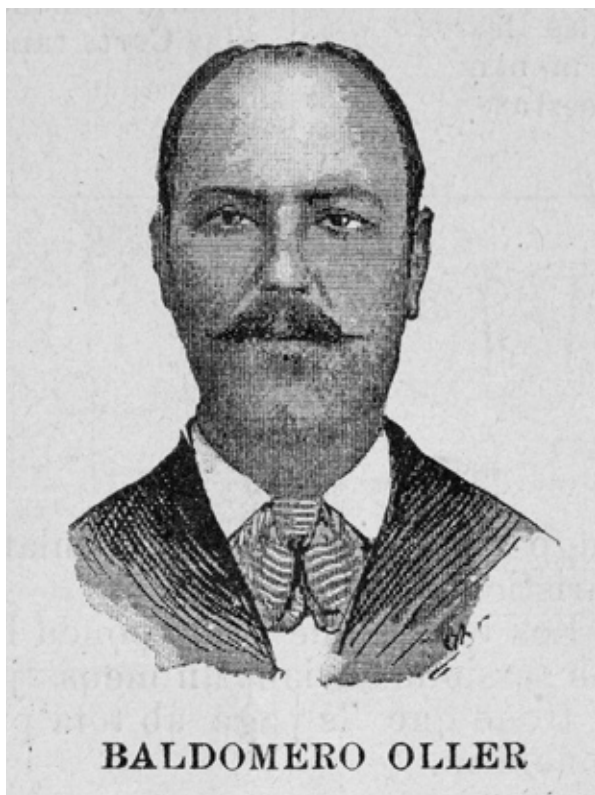
En efecte: del 15 al 20 de juliol de 1889 van tenir lloc a la capital francesa sengles congressos internacionals d'obriers socialistes, és a dir, pertanyents a l'anomenada II Internacional. Les profundes divisions internes que en aquells moments existien dins del moviment socialista francès —entre els *guedistes* (per Jules Guesde), també anomenats «col·lectivistes» o «marxistes», i els *broussistes* (per Paul Brousse), també dits «possibilistes» o «reformistes»— van fer que, efectivament, els congressos celebrats aquell 1889 fossin dos: l'anomenat «Congrés marxista», celebrat a la sala Petrelle i a la *rue Rochechouart*, i l'anomenat «Congrés possibilista», celebrat a la *rue Lancry*. Tots els intents de fusió dels dos congressos van fracassar. D'altra banda, cal fer constar que en tots dos hi va haver una certa presència d'anarquistes, sempre interessats a participar en les grans convocatòries obreristes que s'anaven produint en aquells anys.

En paraules de Teresa Abelló,

«És evident que, a causa del posterior desenvolupament de la II Internacional, és considerat com a prioritari el [congrés] marxista, en el qual la representació espanyola l'ostentaran Pablo Iglesias i José Mesa; però, com diem, la més nombrosa estarà en el broussista, formada en la seva totalitat per representants de grups catalans. Hi trobarem quatre delegats: Fernando Fulgueroso, Baldomero Oller, José Camps i Eudaldo Xuriguera, mandatari, aquest últim, de Las Tres Clases del Vapor. (...) La delegació espanyola (...) representarà totes les tendències obreres presents a Catalunya».¹⁶

15. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 4.

16. Teresa Abelló, *Les relacions internacionals de l'anarquisme català (1881-1914)*, Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 57.

Dibuix a la ploma de Baldomero Oller
(*La Campana de Gràcia*, 12-9-1896)

No ho sabem del cert, però és possible que, en aquells moments, Baldomero Oller no tingués encara una clara adscripció ideològica anarquista i que la seva presència al Congrés de París fos motivada exclusivament per la seva condició de delegat dels seus companys.

L'ATEMPTAT DEL CARRER DELS CANVIS NOUS (1896)

Tanmateix, el moment àlgid de la notorietat pública de Baldomero Oller es produirà, com veurem tot seguit, arran d'un cèlebre atemptat que va tenir lloc el dia 7 de juny de 1896, en plena efervescència dels atemptats anarquistes que va haver-hi a la ciutat de Barcelona en la darrera dècada del segle XIX. En el període immediatament anterior és quan devia produir-se la plena identificació d'Oller amb

la causa anarquista, motiu pel qual seria després empresonat i condemnat.

Aquell diumenge de juny de 1896, en efecte, va esclatar una bomba mentre una processó de l'octava del Corpus Christi tornava cap a l'església de Santa Maria del Mar, al carrer dels Canvis Nous de Barcelona, a la cantonada del carreró d'Arenes de Canvis. La bomba va fer explosió just quan havien acabat de passar la custòdia i les autoritats, enmig dels fidels que anaven al final de la processó o bé la contemplaven, entre els quals hi havia alguns infants. Van morir-hi 12 persones i va haver-hi una cinquantena de ferits, i mai no es va arribar a saber del cert qui n'havia estat l'autor material. L'endemà, es van suspendre les garanties constitucionals a Barcelona.¹⁷

DETENCIÓ I EMPRESONAMENT AL CASTELL DE MONTJUÏC

L'atemptat del carrer de Canvis Nous va generar una repressió de gran abast que es va abatre principalment damunt el moviment anarquista i, en menor mesura, contra lliurepensadors i republicans. Van ser-hi detinguts uns quants centenars de persones, entre les quals Baldomero Oller, i altres anarquistes tan notoris com Josep Llunas i Pujals, José López Montenegro, Joan Montseny, Teresa Claramunt, Anselmo Lorenzo i Fernando Tarrida del Mármol, així com el republicà Pere Coromines (pare del lingüista Joan Coromines). Els empresonaments van ser completament arbitraris i sense garanties processals i, a partir del 4 d'agost de 1896, molts dels detinguts van ser torturats salvatgement a fi d'arrencar-los una confessió, fins a l'extrem que un d'ells, Lluís Mas, va arribar a embogir i un total de 28 detinguts es van declarar autors de l'atemptat. Entre les tortures

17. La historiografia recent sol donar crèdit a informacions publicades ja en aquella època que assenyalaven com a autor de l'atemptat l'anarquista francès François Girault, que, via Londres, va acabar fugint a l'Argentina.

infligides als empresonats hi havia les següents: cops a tot el cos, ferros roents a la carn, cremades de cigarretes, guillotinant dels testicles amb cordes de guitarra, canyes petites entre carn i ungla, un casc de ferro que feia d'«estrenyacaps»...¹⁸ Els crits de dolor se sentien per tot el recinte de Montjuïc: d'aleshores ençà, aquesta fortalesa militar seria coneguda com «el castell de l'horror» o «el castell maleït».¹⁹

Els instruments de tortura de Montjuïc
(Suplemento a la Revista Blanca, 24-6-1899)

18. Per a un relat detallat dels horrors que es van viure a Montjuïc (amb les cartes dels torturats incloses) vegeu: F. Tarrida del Mármol, *Les Inquisiteurs d'Espagne. Montjuich, Cuba, Philippines*. París: P.-V. Stock, éditeur, 1897; Ignasi Bo i Singla, *Montjuich: notas y recuerdos históricos*, Barcelona: Publicaciones de la Escuela Moderna, 1917, cap. VII («La persecución libertaria»); i Ramon Sempau, *Los Victimarios* (segona part: «El proceso de Montjuich»), Barcelona: García Manent Editores, 1900.

19. Portava el pes de la investigació i de la repressió la secció especial de la policia judicial barcelonina, dirigida pel tinent de la guàrdia civil Narciso Portas Ascanio.

Es dóna la circumstància extraordinària que, el dia de l'atemptat, Baldomero Oller i la seva companya ja es trobaven detinguts. Així constava en el foli 2779 de la causa, on s'especificaven els noms de les persones que aquell dia el van interrogar a ell.²⁰ I ho sabem també per un testimoni molt interessant i revelador de Fernando Tarrida del Mármol que traduïm tot seguit:

«La vigília de l'explosió [del carrer de Canvis Nous], alguns anarquistes, entre els quals Baldomero Oller (...) i alguns republicans, entre els quals Josep Bisbal, van ser detinguts i portats a la garjola.

Tots dos han estat companys meus de presó, tant a la Presó Nacional com a Montjuïc. Les seves dones també van ser detingudes, cosa que no té res de sorprenent, ja que cap dels dos no estava casat religiosament. Ells em van explicar diverses vegades quina havia estat la seva sorpresa quan van saber la notícia de la catàstrofe, l'endemà del seu empresonament. Un dels guardians fins i tot els va dir: «Vet aquí una cosa que complica estranyament la vostra situació. —Quina situació? —Doncs la que acaba de començar», els van respondre».²¹

El cas és que ens consta que, aprofitant que ja el tenia detingut, el govern civil va posar a disposició del jutge militar aquell «*conocido agitador terrorista de gran influjo entre los de esta clase*», així com els documents (diaris i papers de propaganda anarquista) que li havien estat ocupats en el seu domicili del carrer d'en Botella, 1, 3r.²² Sobre l'estada, primer a la presó del carrer de la Reina Amàlia i després al castell de Montjuïc, tenim el testimoni que ens n'ha deixat, entre d'altres,

20. Transcripció del sumari del procés de Montjuïc, Fons Pere Coromines, Biblioteca de Catalunya, ms. 2737, 21. Aquestes persones eren el jutge Pascual Español, el tinent coronel de la guàrdia civil Izoard, els inspectors Freixas i Tresols i el tinent Canales.

21. *Les Inquisiteurs d'Espagne...*, p. 194.

22. Fons Coromines, Biblioteca de Catalunya, ms. 2637, 21.

un dels empresonats, el mestre i publicista Joan Montseny, que no gaire més tard adoptaria habitualment el pseudònim de *Federico Urales*. En les seves memòries, explica una munió de detalls, dels quals només retindrem aquells que esmenten el nostre personatge. Diu *Urales*:²³

«Dos días después, y cuando no nos habíamos repuesto de la profunda conmoción sufrida a consecuencia de las noticias que habíamos recibido de Montjuich, una madrugada, la del 7 al 8 de agosto, oímos, los que estábamos despiertos, fuertes rumores en las oficinas de la cárcel [*del carrer de la Reina Amàlia*]. Se oían pisadas y ruidos como de gente armada que apoyaba en el suelo las culatas de los fusiles. Poco después empezaron a oírse ruido de llaves y de cerrojos y gritos de los celadores voceando nombres. (...) Acababan de dar las tres de la madrugada. Por fin se acercó un celador a nuestra verja y voceó algunos nombres, acabando con el consabido: “Con todo”, que, en aquella hora, equivalía a decir: “No te dejes nada, preso, que vas a ser trasladado a otro pueblo o a otra cárcel”.

Entre los nombres que el celador había voceado, estaba el de Anselmo Lorenzo, Fernando Tarrida, Bautista Cervera, Baldomero Ollé, José Molas (atormentado y fusilado más tarde) (...), yo y otros (...).

Cuando nos tuvieron reunidos en la Administración, se hizo cargo de nosotros la guardia civil y entonces un sargento, para asegurarse que le habían dado los presos solicitados, leyó la lista en alta voz. Al nombrar a Fernando Tarrida, levantó los ojos del papel para fijarlos en el preso. Lo mismo hizo al nombrar a Baldomero Ollé. Yo de ello deduje que cada uno de nosotros llevaba una nota en la lista y que la de Fernando Tarrida y Baldomero Ollé debió ser muy mala.

Luego nos ataron a una cuerda larga con manillas, quedándonos libre una mano para llevar las mantas, las ropas y los cachivaches que cada uno poseía. (...)»

Entre la famosa cuerda de los diez y seis, estaban, repito, Tarrida del Mármol, Anselmo Lorenzo, Baldomero Ollé, Bautista Cervera, José Molas y no recuerdo si el ladrillero Ripoll (...)»

Fuimos encerrados todos en la cuadra primera izquierda, así que se entra al castillo, frente al cuerpo de guardia (...)».

A continuació, i segons *Urales*, va començar la crida individual d'alguns dels empresonats i la tràgica roda de les tortures que, com ja coneixem, van deixar gravíssimes seqüeles a la mà esquerra de Baldomero Oller. Però els presos de Montjuïc van cercar ben aviat la manera de donar a conèixer el que passava:

«Pensando en cómo podíamos comunicar al mundo lo que estaba ocurriendo en Montjuich y lo que ya nos ocurría a nosotros mismos, a no sé quien se le ocurrió la idea que podía salir del castillo cuanto de él nosotros dijéramos (...)».

Lorenzo, Tarrida, Ollé y yo, fuimos los encargados de escribir las cartas y los artículos, que enviamos a *El País*, *El Nuevo Régimen*, *La Justicia*, *El Diluvio*, *El Pueblo*, *El Socialista* y otros. De la mayoría estábamos seguros que no los publicarían, pero alguno quizá se haría eco de aquellos gritos de amparo y de angustia. (...)».

Ja sabem que aquesta iniciativa va donar resultat i la publicació d'aquests textos en alguns periòdics va permetre l'inici de la campanya de denúncia a Espanya i a l'estranger. Una campanya que va aconseguir «limitar» les execucions al nombre de cinc, evitar després la deportació a Río de Oro —un sinistre i pestilent indret a l'antic Sàhara occidental— d'una seixantena de persones absoltes i, finalment, aconseguir el retorn dels desterrats (1897) i l'indult dels que encara

23. Federico Urales, *Mi vida*, Barcelona: Publicaciones de la Revista Blanca, [1932], vol. I, p. 112 i ss.

restaven empresonats (1900). Paradoxalment, cap intel·lectual català, ni el mateix Maragall —sempre tan sensible a les *veus* del seu temps—, no es va fer ressò del procés ni en va denunciar les tortures.

Federico Urales, però, ens conta encara alguna altra dada relativa a Baldomero Oller:

«LOS AGUADORES. Todos los días, a una hora determinada, teníamos que ir por agua con un tonel de media carga; unos sesenta litros, o sea seis arrobas. Para esta tarea, salimos voluntarios Baldomero Ollé y yo.

Así nos daría el sol, respiraríamos aire puro y haríamos ejercicio. Una pareja de soldados con bayoneta calada, venía a buscarnos y nos volvía de nuevo al calabozo. Cogíamos el cubo, y andando hacia la plaza de armas, en medio de la cual había un aljibe enorme, cuya agua utilizaban toda la gente que habitaba en el castillo (...).

Al mateix temps que enviaven cartes als diaris, els presos de Montjuïc van adreçar-se també al ministre de la Guerra en data 24 de novembre de 1896 demanant diverses garanties processals i la publicitat de l'imminent consell de guerra. Baldomero Oller va ser un dels 75 signants de l'escrit, que no sembla que hagués tingut cap conseqüència apreciable.²⁴

Així van anar passant els presos tots aquells dies, en unes condicions d'empresonament realment deplorables i en l'espera de la celebració de la vista oral i de la notificació de la sentència corresponent.²⁵

24. Vegeu l'escrit a *La Publicidad*, núm. 256, reproduït a *La barbarie gubernamental en España* (prefaci de R.M. [Ricardo Mella] i J.P. [Josep Prat]). Brooklyn-New York: Imp. El Despertar, 1897, col. ¡Leed y haced leer! núm. 8, p. 43-46.

25. Diguem també que en certs medis anarquistes, Baldomero Oller era conegut com «l'Oller gran», per distingir-lo dels altres Ollé i Oller també detinguts a Montjuïc (vegeu *Suplemento a La Revista Blanca*, número 74, 13 octubre 1900).

LA SENTÈNCIA DEL PROCÉS DE MONTJUÏC (1897)

La jurisdicció militar, en la qual va recaure la causa, va retenir 131 encartats. En començar el procés, van demanar-se 28 penes de mort,²⁶ entre les quals la de Baldomero Oller, i 59 de cadena perpètua. El consell de guerra ordinari va tenir lloc de l'11 al 15 de desembre de 1896. La defensa d'Oller va correspondre a Josep Bordoy, capità d'artilleria. El dia 19 de desembre es va dictar sentència —amb pena de mort per a vuit dels acusats—, però per raó d'aquestes penes de mort la causa va passar legalment a la revisió del Consell Suprem. La sentència definitiva, que revocava la del consell de guerra ordinari, va ser dictada per la Sala de justícia d'aquest Consell Suprem de Guerra i Marina el dia 28 d'abril de 1897, a Madrid.²⁷

Els condemnats injustament a mort van ser finalment cinc: Tomàs Ascheri Fossati, Joan Alsina i Vicente, Lluís Mas i Gació, Josep Molas i Duran (natural d'Igualada) i Antoni Nogués i Figueras. Van ser executats el 4 de maig de 1897. A part dels altres condemnats a penes de presó i multa, la sentència va absoldre 63 encausats.

Transcrivim a continuació els fragments de la sentència que estableixen la condemna i la pena imposada a l'anarquista calafi:²⁸

26. El fiscal es va permetre la sinceritat d'aquesta frase espantosa: «*Agobiado por el número, cierro los ojos a la razón*»...

27. Entremig d'ambdues sentències, i sense que coneguessin la primera, 76 dels processats —entre els quals Baldomero Oller— van adreçar el 21 de desembre de 1896 una documentada instància al ministre de Guerra (registre d'entrada al ministeri de 6 de gener de 1897) sol·licitant-li, entre altres coses, que fes ús del tràmit davant el Consell Suprem de Guerra i Marina i de certes disposicions legals per sol·licitar noves informacions que li permetessin aclarir si les indagatòries dels processats, suposats convictees i confessos, havien estat arrencades amb violència. Uns deu mesos després, el 14 d'octubre de 1897, una còpia d'aquest escrit seria enviada a la reina regent per part d'alguns condemnats i signants de la instància (ambdós documents es troben a l'Archivo del Instituto de Historia y Cultura Militar, AIHCM, Madrid, sec. 2ª, div. 4ª, lligall 157).

28. AIHCM, 2ª, 4ª, lligall 157. La sentència figura reproduïda íntegrament, entre d'altres, a R. Mella i J. Prat, *La barbarie gubernamental...*, p. 174-177, i a Pere Coromines, *Diaris i records*. Barcelona: Curial, 1974, vol. 1, p. 195-200, nota 80.

L'execució dels condemnats a mort en el procés de Montjuïc
(*La Campana de Gracia*, 8-5-1897)

«Considerando que respecto a los procesados (...) Baldomero Ollé Tarafa (...), existen en los autos méritos bastantes para imputarles participación en los hechos perseguidos, en concepto de cómplices: puesto que consta que todos asistieron a las reuniones secretas del llamado Centro de carreteros, en las que se fraguó la comisión del crimen; entregaron dinero para propaganda y adquisición de explosivos y cooperaron a la ejecución de aquél por actos anteriores y simultáneos, art. 15 del mismo Código, actos que no son tan definidos y salientes en lo que respecta a los tres últimos acuerdos, por lo que deben ser objeto de una atenuación prudencial dentro del grado de penalidad aplicable.

(...) Se condena asimismo, en concepto de cómplices, a la pena de 20 años de cadena temporal, a los siguientes: (...) 21, Baldomero Ollé Tarafa; (...) con las accesorias para todos, de interdicción civil durante

la condena e inhabilitación absoluta perpetua, condenándoles también al pago de la responsabilidad civil solidaria entre sí por sus cuotas y subsidiariamente por los que corresponden a los demás (...).

COMPLIMENT DE LA CONDEMNIA A L'ÀFRICA

Baldomero Oller, doncs, va sortir d'aquest procés amb una condemna greu, però tanmateix va aconseguir salvar la seva vida. Primer va restar encara un temps als «calabocillos subterráneos» de Montjuïc²⁹ i

29. Almenys hi era el 27 de maig de 1897, quan va signar un escrit amb altres condemnats que va acabar publicant el diari republicà *El Progreso* (reproduïda a DD.AA., *La campaña de «El Progreso» en favor de las víctimas del proceso de Montjuich*, Barcelona: Tarascó, Viladot y Cuesta, impr., s.d. [1897-1898], p. 213-223).

després va tocar-li complir un temps de presó de dos a tres anys en un dels anomenats «*presidios menores de África*», l'illot del Penyal d'Alhucemas, en el litoral mediterrani del Marroc, a uns 155 km al sud-est de Ceuta. Va ser company seu de presidi l'anarquista igualadí Josep Pons i Vilaplana, condemnat com ell a vint anys de presó. Des del primer moment, però, la sort dels condemnats va quedar en mans dels efectes que pogués tenir la gran campanya internacional a favor dels presos de Montjuïc que, principalment des de Londres i París, animava sobretot Fernando Tarrida del Mármol,³⁰ així com de la campanya interna que va engegar primer, ja des del novembre de 1896, el diari republicà madrileny *El País* i després, just un any més tard, el nou diari —també republicà i madrileny— *El Progreso*, dirigit per Alejandro Lerroux, amb Joan Montseny (*Federico Urales*) com a principal propulsor.³¹

No ens consta la data exacta en què Baldomero Oller va poder abandonar el castell de Montjuïc. Sí que sabem, en canvi, que els van traslladar de nit al vaixell sense poder-se acomiadar de la família i que l'1 de novembre de 1897 ja era segur a Alhucemas, ja que, en aquesta data, tretze condemnats (entre els quals ell mateix i amb la conformitat dels altres que es trobaven disseminats per diversos presidis de la Península i de l'Àfrica) van adreçar-se al director d'*El Progreso* per adjuntar-li còpia d'un escrit que havien enviat a la reina regent, al president del consell de ministres i als ministres de la Guerra i de Gràcia i Justícia. L'escrit narra el seu punt de vista sobre com s'havia celebrat tot el procés

judicial i com s'havia arribat a les sentències i a les execucions, tot recordant les diverses cartes que infructuosament havien enviat abans a les autoritats i a diversos periòdics. L'escrit acaba dient:

«(...) Antes pedimos todo lo antedicho y fuimos desatendidos. Ahora que ya estamos hundidos en los presidios, no nos tilde V.E. de orgullosos; no pedimos clemencia; sólo justicia, justicia y justicia. Viva V.E. muchos años».³²

Un parell de mesos després, concretament el 10 de febrer de 1898, i des de Barcelona, «*esposes, pares, germans i fills dels condemnats*» (entre els quals Adelina Guinovart d'Oller i tota la família d'ella i de Baldomero), envien una carta al director d'*El Progreso* agraïnt la campanya del diari, proclamant la innocència dels seus familiars condemnats i empresonats i manifestant que:

«Esperamos, pues, que el Gobierno liberal, reparando en lo posible tan manifiesta injusticia, se apresurará á reintegrarnos á la mayor brevedad al seno de nuestro hogar á nuestros amados esposos, padres, hijos y hermanos. Amantes de la libertad y de la justicia, contad con nuestro sentimiento de amistad».³³

I la correspondència no cessa, tot i que no l'esmentarem pas tota. Diguem només que, sis dies més tard, el 16 de febrer de 1898, Baldomero Oller i Josep Pons envien una altra carta a *El Progreso* des dels «*[presidios] Menores de Africa, Alhucemas*» en la qual, a més de les habituals peticions de justícia i protestes d'innocència, expliquen l'aïllament en què viuen, sense cap possibilitat de llegir els diaris

30. Aquest enginyer i publicista que hem citat diversos cops havia nascut a l'Havana i s'havia format a Barcelona. El 1896, tot just alliberat prematurament de Montjuïc gràcies a les seves influències familiars, va ser el gran agitador de la campanya i l'autor del cèlebre llibre *Les Inquisiteurs d'Espagne* (1897).

31. El mateix Urales faria aparèixer Baldomero Oller com un dels personatges de la seva obra teatral, mai no representada, *El castillo maldito*, publicada el 1903 al llarg de divuit números de *La Revista Blanca* (reproduïda a Federico Urales, *El castillo maldito*, Tolosa de Llenguadoc: Presses Universitaires du Mirail, 1992).

32. *El Progreso*, 11 febrer 1898. Reproduït a *La campaña de «El Progreso»...*, p. 73-80.

33. Entre els signants hi figuren Maria Tarafa d'Oller, Antoni Oller, Pepita Oller, Antònia Oller, Cristina Oller, Josefa Oller, Carles Oller, Dolors Guinovart, Fernando Guinovart, Josep Guinovart, etc.). Reproduïda a *La campaña de «El Progreso»...*, p. 73-80.

i amb un únic correu a la setmana.³⁴ Poc després, el març d'aquell mateix any, Maria Tarafa, mare de Baldomero Oller, envia una altra carta a *El Progreso* fent constar la situació de penúria i de tristesa en què es troba la seva família i demanant la revisió del procés de Montjuïc.³⁵ I finalment, el 2 d'abril següent, novament els familiars envien al mateix diari còpia de la carta que han adreçat al president del consell de ministres demanant la revisió del procés.³⁶

En aquests anys de quasi silenci d'Oller, hem d'anotar tanmateix dos rastres escrits enviats des de presidí: d'una banda, la publicació d'un breu text literari, cultista i al·legòric, signat per ell sota el títol «Replicaron los bárbaros» i que va aparèixer a *La Revista Blanca*, una publicació quinzenal que feia pocs mesos que havia sortit al carrer a iniciativa del seu amic Joan Montseny;³⁷ i, d'altra banda, una carta al director de *Vida Nueva*, datada el 22 de maig de 1899, en la qual felicitava els redactors del setmanari madrileny per la seva denúncia de la situació i evocava les primeres hores de la seva detenció a les dues de la matinada del 7 de juny de 1896, divuit hores abans que esclatés la bomba del carrer de Canvis Nous.³⁸

34. Vegeu la carta íntegra a l'annex 1 d'aquest article. Reproduïda a *La campaña de «El Progreso»...*, p. 170-173. La carta ens permet saber per on es trobaven repartits els condemnats de Montjuïc: «Chafarinas, Melilla, Alhucemas, Peñón de la Gomera, Málaga, Madrid, Valladolid y Burgos». Així i tot, cal fer constar que els presos d'Alhucemas van ser més respectats i atesos que els que es trobaven, per exemple, al presidí de Chafarinas (vegeu *Suplemento a La Revista Blanca*, 17 març 1900).

35. Annex 2. Reproduïda a *La campaña de «El Progreso»...*, p. 443-446.

36. *La campaña de «El Progreso»...*, p. 554-558.

37. *La Revista Blanca*, 15 novembre 1898, p. 296-297.

38. Uns quants mesos més tard, aquest mateix setmanari madrileny va iniciar una secció titulada «Las mayores víctimas de Montjuich» amb dos gravats que reproduïen sengles fotografies de la mare de Baldomero Oller i dels seus dos fills (*Vida Nueva*, 19 novembre 1899). I, poc després, una fotografia de la seva esposa Adelina i uns fragments d'una carta d'Oller en què demanava que, tanmateix, «tengan la bondad de apartarse de sentimentalismos...» (*Vida Nueva*, 10 desembre 1899).

COMMUTACIÓ DE LA CONDEMNNA DE PRESIDÍ PER LA DEL DESTERRAMENT. L'ESTADA A LONDRES (1900-1905)

La campanya a favor dels condemnats, com és natural, va continuar incessantment, fins a donar un cert fruit al cap d'un any i mig. Així, doncs, un ambigu reial decret de 25 de gener de 1900, dictat pel govern conservador de Francisco Silvela, va adoptar finalment una decisió poruga i polèmica que, tanmateix, significava un pas endavant prou evident: no s'establia un indult general, però en canvi es commutaven les penes de presó dels condemnats per les d'«*extrañamiento perpetuo o temporal del territorio nacional*».

Així i tot, la recerca del país estranger on poguessin ser acollits va endarrerir un xic el procés i va presentar diverses complicacions. Finalment, els diversos condemnats es van dispersar i sembla que la majoria va acabar-se instal·lant a Alger, Oran, París i Marsella.³⁹

Mentre s'anava produint el procés de retorn dels condemnats i de reubicació en els diversos països estrangers, les iniciatives dels presos no s'aturaven. El febrer d'aquell 1900, una carta enviada des dels «*Presidios menores del Africa y de Burgos*» —i que tenia Baldomero Oller i Josep Pons entre els seus signants— va ser enviada a Federico Urales, llavors director de *La Revista Blanca*, per protestar per la decisió absolutòria adoptada pel Tribunal Suprem de Guerra i Marina en el procés de revisió de les tortures que s'havien produït al castell de Montjuïc.⁴⁰

39. Llista dels anarquistes indultats, entre altres llocs, als Archives Nationales de París, F/7 12725. Oller va demanar des del primer moment ser deportat a París (telegrama del capità general de Catalunya al ministeri de la Guerra de 30 març 1900, Archivo General Militar (Segòvia), 2ª sec., 9ª div., llig. 39).

40. Publicada a *Suplemento a La Revista Blanca*, 24 febrer 1900. Transcrita a Federico Urales, *Mi vida*, vol. II.

Els presos indultats el 1900 (*Suplemento a La Revista Blanca*, 19-5-1900).

D'esquerra a dreta, i de dalt a baix:

- Domingo Mir, **Francesc Vilarrubias**, Joan Carbonell, Rafel Miralles, Antonio Ceperuelo, **Baldomero Oller**, Joan Sala, Llorenç Serra, Jaume Vilella, **Josep Pons Vilaplana**;
- Joan Casanovas, Josep Vilas, Jacint Melich, José Mesa, Antoni Costas, Epifani Caus, Rafel Cusidó, Francisco Lis, Joan Torrents;
- Cristòfol Solé, Mateu Ripoll, Joan Bta. Ollé, Sebastià Suñé.

Finalment, el 16 d'abril de 1900 van arribar a Barcelona, a bord del canoner *Hernán Cortés*, dotze dels presos indultats que, tot seguit, haurien d'exiliar-se. *Federico Urales* va publicar-ne una crònica al *Suplemento a La Revista Blanca* en la qual, entre altres coses explicava el següent:⁴¹

«A las cinco de la tarde de hoy, domingo, estaba a la vista el *Hernán Cortés*, a cuyo bordo iban los condenados en Montjuich, menos Callís. El capitán del buque, que debía tener orden de entrar de noche en el puerto, ha esperado las ocho

para anclar en él, atracando sin silbar y como si viniera de dar un paseo por el puerto. Así es que muy pocos se han enterado de la llegada de nuestros amigos. (...)

A las doce ha llegado la compañera de Baldomero Oller. A las doce y media se ha presentado un pelotón de policía y cerca de la una de la madrugada ha desembarcado el primer grupo de presos, compuesto de cinco. Sucesivamente han desembarcado todos, sin que presenciaran el desembarco más que tres compañeros, la esposa de Oller y el que firma. Ésta se ha arrojado llorando en brazos de su marido, que la abrazó y besó con frenesí. He seguido al último grupo hasta la cárcel. (...)

Los presos vienen bien de salud y muy animados. He podido abrazar a Melich, Ollé y Oller

41. Transcrita a Federico Urales, *Mi vida*, vol. II, p. 61-63. Sobre l'emotiu comiat d'Alhucemas i la peripècia del trajecte, vegeu *Suplemento a La Revista Blanca*, 28 abril 1900.

y estrechar la mano a Casanovas (...) Esta noche ha sido una de las más felices de mi vida (...). Barcelona, 16 abril 1900».

Ja hem dit que la intenció inicial d'Oller era de ser deportat a París per acabar vivint a Marsella fins al moment de poder tornar a Barcelona.⁴² Finalment, però, una part dels exiliats van anar a parar al Regne Unit, contra la voluntat del govern britànic, que va trobar-se amb els fets consumats. Així és que, el 27 d'abril de 1900, Oller, Pons i altres nou indultats, després de ser testimonis de l'escalf popular a la porta de la presó del carrer de la Reina Amàlia i en el trajecte fins al moll, van embarcar en el vapor *Montevideo* amb destinació a Liverpool, on van arribar el 3 de maig.⁴³ I, d'allí, a Londres. Segons un telegrama enviat l'endemà per Fernando Tarrida del Màrmol a Urales,

«las víctimas del proceso de Montjuich han llegado bien, habiéndoseles dispensado un cariñoso recibimiento. Salud a todos, Tarrida».

Baldomero Oller, doncs, va instal·lar-se a la capital britànica el maig de 1900 i relativament aviat, en una data que no coneixem, se li van unir la seva esposa, Adelina Guinovart, i els seus fills Josep i Antonio. Segons el testimoni familiar,

«primer [va residir] en una pensió que tenia als baixos un cafè alemany (...) i després al rovell

42. El 22 abril 1900 els indultats, entre els quals Oller, van adreçar un escrit des de les presons de Barcelona —ja feia més de tres mesos de l'indult— en la qual es queixaven de la incertesa de la seva situació i demanaven a l'opinió pública francesa que fes pressió perquè poguessin entrar a França (*L'Intransigeant*, 26 abril 1904).

43. *El Diluvio*, 28 abril 1900, en fa una bona crònica i parla de l'emoció de la vella mare d'Oller abraçada al seu fill. Correspondència entre les autoritats britàniques i espanyoles sobre aquest viatge controvertit a l'Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores (AMAE, Madrid), Sección Histórica, Orden Público, Parte General, 1899-1908, llig. 2751.

L'embarcament dels indultats
(*La Campana de Gracia*, 5-5-1900)

de l'ou de la ciutat, ja que visqué a London Street, molt a prop de London Square, en ple barri del Soho. Desgraciadament, d'aquesta zona no en quedà res amb els bombardejos dels alemanys en el transcurs de la Segona Guerra Mundial».⁴⁴

En algun moment inicial, però, devia fer l'intent de traslladar-se a París, on va ser detingut uns quants dies i, presumiblement, retornat a Londres. Ho sabem perquè ens consta que, el 12 de gener de 1901, va crear-se a París el *Groupe pour la Liberté d'Opinion et de Solidarité (et d'Aide aux Familles des Détenus)* —una de les organitzacions sorgides en aquells temps per defensar la llibertat d'opinió i ajudar econòmicament els detinguts— i una de les seves primeres accions va ser enviar una ajuda a Baldomero Oller, que havia estat arrestat per la policia just quan, procedent de Londres, portava tres dies a París.⁴⁵

D'aquells penosos inicis d'una vida nova tan lluny de casa, en tenim algun testimoni. Així ho explicava per exemple el cèlebre periodista i escriptor espanyol Luis Bonafoux:

44. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 8.

45. Teresa Abelló, *Les relacions internacionals...*, 1987, p. 175.

«(...) ¡Lo de Montjuich! Fué un error, uno de esos errores que frecuentemente comete la policía. El mal estuvo en aferrarse al error, en que se hiciera solidario de él un Gobierno que presumía de cristiano. Habríanse evitado sin esta solidaridad grandes menguas de la patria en el Extranjero, terribles injusticias, muchas lágrimas... (...) Oller no esputaría la vida con los pulmones.

(...) La acera de la tienda de Ventura es el centro de reunión de todos los anarquistas. Al caer de la tarde, terminado el trabajo de todos, con excepción de Ventura, quien ni de día ni de noche levanta mano de su obra de zapatero, pasan por allí, revueltas con la chiquillería de Tottenham Square, todas las cuitas de los expulsados del continente europeo; y, con la chiquillería, pálidas españolas, como la mujer de Baldomero Oller, enseñando los chichazos que “sacó adelante” mientras Baldomero estuvo en Montjuich. (...)

Se ha cenado una vez más. Ha vuelto á anoecer. Del fondo de la tienda de Ventura va saliendo, primero incoloro y suave, en seguida entusiástico y formidable, el himno anarquista, dirigido por el músico portugués Souza; y luego, desahogados los corazones, siéntese como una tre-gua española, derivada del bienestar presente, un tácito deseo de olvidar, de olvidar mucho y para siempre... (...).⁴⁶

Un altre text de Luis Bonafoux, publicat aquest cop a *El Pueblo* (València, octubre de 1900), ens dóna més dades sobre els tristos inicis de l'exili londinenc de Bartomeu Oller:

«Allí viven Ventura, su mujer, que es francesa y muy hacendosa, y su hijo (...). En aquel

46. «Cómo viven los anarquistas», *Heraldo de Madrid*, 21 juny 1901 (reproduït a *La Publicidad*, 21 juny 1901). El text fa al·lusió a Joan Ventura, un sabater anarquista de Sabadell empresonat dos cops a Montjuïc i un altre en un vaixell, expulsat de França, Suïssa i Espanya i finalment deportat a Londres, on va morir l'octubre de 1903 (vegeu B. Oller, «Londonesas», *La Publicidad*, 10 novembre 1903).

cuartucho almorzan y comen varios anarquistas de los recientemente salidos de Montjuich. (...) La comida estuvo amargada por el recuerdo de pasados sucesos (...) y entristecida por la presencia de Ollé, amarillento, canijo, con los ojos hundidos —toda una cabeza de muerto el pobre joven... Hoy por hoy son [anarquistas] platónicos; la amplia libertad de que gozan en Londres les dulcifica el recuerdo y les quita fuerza. Alguno, es cierto, no necesitaba ir á Londres para perderla en todos los sentidos.

—No se acuerde usted más de eso —dije á Ollé—. Ya está usted en país libre. Tiene usted trabajo; y al lado de usted, su compañera, compañera joven, bonita, cariñosa. Ambos serán felices.

—No, no —contestó con cavernosa voz de tuberculoso—, no, señor. Ya no podemos mi mujer y yo ser felices. *Porque me quitaron las fuerzas*».

Més alegres, sens dubte, resulten els records i les anècdotes que la família de Baldomero Oller ha conservat d'aquests anys d'estada a Londres:⁴⁷

«La casa on vivien era una d'aquestes típiques de certs sectors d'Anglaterra amb un petit jardí al davant, uns esglaons per entrar a la vivenda i unes escales laterals enquadrant l'entrada principal, per baixar als soterranis on hi havia les carboneres i les cambres de mals endreços.

Recordo haver sentit explicar moltes vegades que, el primer dia de l'estada de la família a Londres, per allà als volts de les 10 del matí, els nostres pares [Josep i Antonio] jugaven al jardí i varen veure's sorpresos per la presència d'un *bobby* (...). Va entrar i, com que no l'entenien, els infants es varen posar a cridar que hi havia un policia. Un cop sortit, l'avi va atendre el “poli”, que li deia que l'endemà tornaria a passar a la mateixa hora i que no volia veure els nens jugant, ja que era hora d'estar a l'escola (...) Tot seguit es mobilitzaren i foren inscrits en una Escola Francesa dels voltants. (...)

47. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 9.

En fi, a Londres, com més endavant a París, de la casa dels avis se'n deia "a cal Cònsol Català", ja que molta gent hi passava demanant ajuda o bé orientació en arribar d'Espanya buscant treball. (...)

Explicava l'avi com a cosa curiosa que, en el seu treball de corresponsal, havia d'anar a cercar les notícies a l'agència Reuter, situada al barri jueu de Londres. (...) En aquell temps el barri estava protegit per una policia pròpia i, quan havien d'entornar-se amb les notícies recollides, els acompanyaven fins al límit del barri, perquè no els passés res. Es veu que estaven orgullosos de no tenir-hi delinqüència.

Recordo com comentaven que a l'estiu anaven a estiuejar a Southend-on-Sea, a l'estuari del Tàmesi».

CORRESPONSAL DE LA PUBLICIDAD

Un cop instal·lat a Londres, Baldomero Oller va haver de cercar la manera de guanyar-se la vida. Segons un confident francès, ell va tornar a treballar en el seu antic ofici i la seva dona col·laborava al sosteniment familiar fent «corsets» (és a dir, cotilles).⁴⁸ Per un article seu sabem també que Oller va afiliar-se a les *Trade Unions* angleses. Amb aquest bagatge va enviar una tanda de cinc articles al diari barceloní *La Publicidad*, el primer dels quals va aparèixer en l'edició vespertina del 14 de gener de 1902. Aquests articles tractaven sobre les grans diferències que existien entre les condicions de treball dels obrers anglesos i els espanyols i van aparèixer com a «Cartes de Londres» adreçades al diputat llavors lerrouxista Emili Junoy. En aquells moments, la Barcelona obrera vivia una notable agitació i s'estava congriant la gran vaga general d'aquell 1902 que començaria el febrer següent.

Després de dos mesos de silenci, aquesta col·laboració ja va formalitzar-se en una autèntica corresponsalia de *La Publicidad*, que en aquella primera etapa (1878-1922) era un periòdic en castellà, republicà i anticlerical. La col·laboració ja regular portava inicialment el títol de «Londonesas» i va començar el 14 d'abril. Va publicar-ne una quarantena. Aquesta activitat periodística va continuar durant tres anys i es prorrogaria també en el temps de la seva futura estada a París fins, probablement, la fi de la primera guerra mundial. Tanmateix, i des de febrer de 1904, l'activitat de corresponsal ja no consistia en la tramesa d'articles d'opinió, sinó de múltiples telegrams diaris d'informació internacional, amb una rigorosa continuïtat.

L'altre gran front d'activitat d'Oller al llarg d'aquests anys va ser, com és lògic, l'activitat pròpiament obrerista que desenvolupava en el si del grup anarquista espanyol de la ciutat de Londres —el principal animador de la qual era, natural-

48. Informe del confident *Sannois*. AGA/AE, caixa 5892.

ment, l'infatigable Tarrida del Màrmol— i també en l'anomenat Cercle Obrer Internacional. Oller, que mantenia una activa correspondència amb els grups llibertaris de París i Barcelona, va ser bon amic de Tarrida i, a través d'ell, va establir relacions amb els principals dirigents anarquistes que residien en aquells anys a la capital britànica.

D'aquesta activitat anarquista en tenim alguna notícia més concreta gràcies als informes de la policia o del confident *Sannois* a l'ambaixada espanyola de París. Traduïm-ne dues mostres:

«Londres, 5 octubre 1904. Oller Baldomero y Tarafa, que s'escriu amb els companys d'Espanya, ha dit que aquests s'estan ocupant actualment de fomentar una nova vaga general i d'alçar la massa obrera contra el clericalisme, la plaga d'Europa. Els companys tenen l'esperança que els republicans i els socialistes de tot Espanya faran causa comuna amb ells, i que el moviment no es limitarà només a Catalunya. Sobre aquest assumpte, s'ha recomanat un gran secret i per això Oller mira de formar aquí un grup compost pels millors companys, per tal que, arribada l'hora, pugui ser d'alguna utilitat al moviment que s'està preparant. Fins ara, però, no se n'ha sortit».⁴⁹

«Paris, 18 desembre 1904. [*L'informe parla de la filiació d'un anarquista aragonès, José Monterde, insubmis, que es trobava en aquell moment a Londres*]. Forma part, a Londres, del grup espanyol anomenat "Sección Varia" fundat per Tarrida del Màrmol i Baldomero Oller, refugiats a Anglaterra d'ençà del procés de Montjuïc».⁵⁰

Diguem finalment que, com és natural, el període d'activisme anarquista de la seva joventut i tota l'experiència tràgica dels anys de Montjuïc i de l'Àfrica van consolidar sens dubte en aquell Baldomero Oller ja madur una visió amarga al

voltant d'una societat profundament injusta i repressiva que feia inevitable algun tipus de resposta per part de les classes socials menys afavorides. Així, en una de les «Londonesas» de 1902, i malgrat escriure mesurant amb molt de compte les paraules, Oller deia finalment coses tan entenedores com aquesta:

«... quiero decir que cuando un hombre destruye á un tirano, cuando verifica la acción de destruir hace un mal, pero que ese mal resulta un bien para los que quedan libres del trato del tirano y así aplicar la enseñanza de que si los compañeros obreros españoles no pueden obtener por grados su mejoramiento moral y material, como lo demuestran miles de hechos que no hay necesidad de señalar, clausura de sus asociaciones, arrestos y prisiones de los más activos compañeros, suspensión de las leyes que les favorezcan, abuso de los mausers para destruirles, respeto y veneración á las sociedades religiosas, con todo y no estar legalizadas, destitución indirecta de los ministros que directa ó indirectamente se propongan hacer algo en favor del pueblo español, (...); si los compañeros, digo, no pueden obtener un gradual mejoramiento, deben prepararse para el caso de que ciertos fenómenos se repitan, que pueden repetirse en plazo más o menos breve, para realizar *con lo que quede* algo más eficaz, más práctico y más equitativo (...).»⁵¹

L'ESTADA A PARÍS

A mitjan 1904, els cercles anarquistes de Londres i París van agitar-se notablement davant l'anunci d'una futura visita oficial del jove rei Alfons XIII a la capital francesa. Partint del seu ascendent damunt d'aquests grups, Tarrida del Màrmol va començar a desplegar diverses inicia-

49. AGA/AE. Nota mecanografiada (anònima), 5884, Oller.

50. AGA/AE, *Sannois*, 5882.

51. *La Publicidad*, 28 juny 1902, «Londonesas. ... y obremos en consecuencia».

tives destinades a perjudicar els objectius d'aquest viatge, entre les quals aconseguir que es fusionessin els nuclis espanyols amb els italians,

«... ja que ell sap que aquests darrers són elements molt enèrgics, indispensables per poder donar un bon cop. El viatge de S.M. el Rei, segons tots els anarquistes, no és altra cosa als seus ulls que una provocació, etc. etc.».⁵²

Es tractava, d'alguna manera, de reproduir la campanya que, un parell d'anys abans, havia impedit una visita del tsar de Rússia a Itàlia. I si, finalment, no podia evitar-se el viatge, l'intent dels anarquistes era fer-lo el més incòmode possible, sense descartar en darrera instància l'atemptat que Pedro Vallina, un estudiant de Medicina andalús, acabaria organitzant efectivament al llarg dels mesos inicials de l'any 1905. Oller, no cal dir-ho, participava activament en les primeres iniciatives endegades per Tarrida:

«París, 28 desembre 1904. El grup espanyol de Londres prega tots els grups de refugiats espanyols que es troben a França que s'uneixin als italians. En aquest sentit, els companys de Montpeller, Marsella, Narbona, Perpinyà, Seta, han rebut unes cartes de Baldomero Oller, de Londres. El grup de Londres té la intenció de crear —si reïx la fusió que proposa— una gran revista internacional publicada en anglès, italià i espanyol. (...). Vallina es mostra molt entusiasta davant la proposta de fusió que surt dels anarquistes de Londres; tots els anarquistes espanyols de París en són també partidaris».⁵³

Poc després, a principis de gener de 1905, tenia lloc a Londres un míting destinat inicialment a protestar contra la guerra russo-japonesa, però en

el qual va parlar-se també obertament del viatge d'Alfons XIII.⁵⁴ Finalment, el conjunt d'iniciatives desplegadas en aquesta direcció, i qui sap si també el vell projecte d'Oller de residir finalment a París, van semblar aconsellar el trasllat de tota la família cap a la capital francesa, sense abandonar tanmateix la corresponsalia de *La Publicidad* —que s'estendria després a algun altre periòdic, com *La Dépêche de Toulouse*. Els informes que traduïm de *Sannois* ens en donen una puntual referència:⁵⁵

«Febrer 1905 (...). Un personatge remarcable dins l'anarquia, que es diu Baldomero Oller, va arribar ahir a París procedent de Londres, on viu normalment. Ve a París, enviat pel grup espanyol de Londres, per tal d'entendre's amb el grup fusionat (italians i espanyols) arran del viatge a França de S.M. el rei d'Espanya. Baldomero s'ha de reunir avui amb l'italià Gambolesi i diversos anarquistes espanyols».⁵⁶

«París, 27 febrer 1905. Baldomero y Tarafa, Oller, de 46 anys, ben conegut en els medis revolucionaris de Londres, on residia, 22, Fitzroy Street, Square W, acaba d'arribar a París i s'està al número 31 del boulevard Saint-Michel. Corresponsal de *La Publicidad* de Barcelona, amb un sou de 300 francs al mes, té la intenció de quedar-se aquí. Com a anarquista, és l'encarregat de consolidar l'entesa entre el grup espanyol de Londres i el de París amb l'objectiu de dur a terme diverses accions. Baldomero és un anarquista molt conegut. (...) S'atribueix també a Baldomero la idea de posar-se en contacte amb diversos italians que han de venir a París l'abril proper, un dels quals procedent de Chicago, per tal de fer “bona feina” tots plegats».⁵⁷

52. Original en francès. AGA/AE, *Sannois*, 23 desembre 1904, 5882.

53. Original en francès. AGA/AE, *Sannois*, 5882.

54. El 16 gener 1905, Oller escriu a Monterde informant-lo del míting (AGA/AE, *Sannois*, 5882).

55. Sembla que, inicialment, l'arribada d'Oller a París va motivar recels en alguns anarquistes que no se n'acabaven de refiar (v. AGA/AE, nota de l'ambaixador espanyol, marquès de Muni, 5884, Oller).

56. AGA/AE, *Sannois*, 5884, Oller.

57. AGA/AE, nota mecanografiada, 5884, Oller.

1 març 1905: «Avui he sabut que Baldomero Oller, que va arribar de Londres fa uns quants dies, té la intenció de quedar-se a viure a París, si més no durant un cert temps. (...) Malato i Oller tenen cada dia llargues converses.⁵⁸ Baldomero Oller és un individu bastant il·lustrat; és corresponsal del diari *La Publicidad*, de Barcelona. Els anarquistes espanyols pensen que aquest individu ha vingut a París, cridat per Malato i els anarquistes italians per ocupar-se del viatge, a França, de S.M. el Rei d'Espanya».⁵⁹

El 7 d'abril, la família d'Oller va reunir-se amb ell a París.⁶⁰ Inicialment, van restar tots al boulevard Saint-Michel, però al cap de pocs dies van llogar un apartament al número 47 la rue Richer.⁶¹ Però l'arribada d'Oller va despertar les sospites de les autoritats franceses, qui sap si estimulades pel govern espanyol, de manera que el juny d'aquell mateix 1905 li va ser dictat un *arrêté d'expulsion*.⁶² Tanmateix, aquesta amenaça no es va arribar a complir. Mentrestant, i com ja sabem, ell continuava fent de corresponsal de *La Publicidad*.

El viatge del rei Alfons XIII va tenir lloc el mes de maig següent. I fruit de l'activisme de Pedro Vallina i altres anarquistes residents a París, la nit del 31 de maig/1 de juny, el monarca espanyol va ser víctima

d'un atemptat fallit quan sortia, en unió del president francès Émile Loubet i dalt d'un carruatge descobert, d'una funció a l'Òpera, a la cantonada de la rue de Rohan i la de Rivoli. Algú havia llançat dues bombes, una de les quals va esclatar. El rei i el president en van sortir indemnes, però en van resultar ferides 17 persones. Baldomero Oller, que continuava resident a París, sembla haver-se mantingut totalment al marge d'aquest intent de regicidi, i el seu nom no apareix en cap moment en els seguiments policials de les persones que hi van estar directament implicades.

Passat el moment crític de la visita del rei, les properes notícies que tenim del nostre personatge calafi corresponen ja al juny de 1906. Segons la policia, continuava fent de corresponsal i semblava «*gagner assez bien sa vie*». D'altra banda, «*on ne recueille aucun renseignement défavorable sur son compte à son domicile actuel*».⁶³ Això no significa naturalment que quedés al marge dels grups anarquistes de París, com ho demostra aquests nous informes de *Sannois* que traduïm:⁶⁴

«París, 6 novembre 1906. Els anarquistes espanyols van reunir-se dissabte passat a les 9 del vespre a la *cité* d'Angoulême, nº 6. En aquest indret, els italians hi tenen una saleta particular que han posat a disposició dels seus "companys" espanyols. Aquests han estat poc nombrosos; més aviat hi han enviat delegats: Emilio Yáñez, Oller, Prats, Bosch; i també uns quants estrangers de diverses nacionalitats. (...) Els anarquistes parlen de represàlies i estan decidits a demanar al Govern Espanyol la revisió del procés de Montjuïc i l'alliberament dels companys que no s'han beneficiat de l'amnistia (...). Els anarquistes espanyols estan d'acord amb Lerroux, malgrat els esforços que fa Junoy per atreure'ls cap a la Solidaritat [Catalana]».⁶⁵

58. Charles Malato (1857-1938), escriptor i publicista molt significat en el moviment anarquista francès.

59. AGA/AE, nota mecanografiada, 5884, Oller.

60. AGA/AE, 5884, Oller.

61. AGA/AE, *Sannois*, 5858, Rohan. Un altre informe del mateix confident del 9 juny 1906 diria que «[Oller] *habite toujours, 47, rue Richer, avec sa femme et ses deux enfants. Il occupe à cette adresse un logement situé au 5e étage, porte à gauche, dans le bâtiment au fond de la cour, au loyer annuel de 480 francs*» (AGA/AE, 5884, Oller).

62. Carta de l'ambaixada francesa a Espanya al ministre d'Estat espanyol, marquès de Villa-Urrutia, datada a Madrid, 16 juny 1905: l'*arrêté* és de 10 de juny i decreta l'expulsió de Juan Ortega Ruiz i Baldomero Oller (AMAE, lligall H-2757). Confirmació: «*Paris, 17 juin 1905. Baldomero Oller va être expulsé*» (AGA/AE, *Sannois*, 5882). Encara el 18 juny 1906, un telegrama xifrat del ministre de Governació a l'ambaixador espanyol a París (AGA/AE, 5884, Oller) s'interessava per si s'havia arribat a executar aquesta ordre d'expulsió.

63. AGA/AE, 5884, Oller.

64. AGA/AE, *Sannois*, 5882.

65. Emili Junoy i Gelabert (1857-1931), periodista i polític conegut com *el Negret de la Rambla*. Després d'haver estat el primer lloctinent de Lerroux a Barcelona entre 1901-1906 i diputat lerrouxista, es va passar a la Solidaritat Catalana el 1907, per la qual va ser diputat a corts i senador.

«París, 10 novembre 1906. La impremta especial de la revista *Correo de París*, que es trobava al núm. 6, *rue* de la Barouillère, s'ha traslladat fa unes quantes setmanes —clandestinament, diuen— a la *rue* de Sèvres, 133. Funciona dins una petita habitació que serveix de desembaràs al cafè situat en aquesta adreça, i que el propietari d'aquest establiment ha rellogat a FERRER, director d'aquest pamflet. Se sap que aquest darrer ha ofert al seu compatriota OLLER Baldomero, d'encarregar-se de tots els treballs de què els anarquistes podrien tenir necessitat».⁶⁶

El cas és que Oller havia trenat una bona relació amb Francesc Ferrer i Guàrdia i, segons la família, aquest darrer havia viscut alguna temporada curta a casa de l'anarquista calafi. No és gens estrany, doncs, que quan el fundador de l'Escola Moderna va ser acusat d'haver estat l'instigador de Mateu Morral en l'intent d'aquest últim d'atemptar contra la vida d'Alfons XIII a Madrid, el 31 de maig de 1906, Oller participés activament en els comitès creats a la capital francesa per fer campanya a favor de l'absolució de Ferrer. Així, per exemple, el 5 de gener de 1907, Oller es trobava a la presidència d'un míting pro-Ferrer que va fer-se al Grand Orient de París, amb assistència d'unes 1.200 persones. També eren a la tribuna, entre d'altres, Alejandro Lerroux i Charles Malato.⁶⁷

Segons la família, al llarg d'aquests anys a París, Baldomero Oller va tenir oportunitat de conèixer i relacionar-se amistosament amb una colla de personatges coneguts, a part dels que ja hem citat, com ara Lerroux o Ferrer: Jean Jaurès, cèlebre líder socialista que seria assassinat a París

el 1914; Gaston Doumergue, un radical que arribaria a ser president de la República; els germans Maurice i Albert Serrault, que editaven el diari radical *La Dépêche de Toulouse*; etc. etc.⁶⁸

Precisament la relació amb l'anomenat «emperador del Paral·lel» no va pas impedir que Oller retragués amargament a Lerroux, en un article a *La Publicidad* del 30 d'agost de 1907, que volgués monopolitzar, ell tot sol, la defensa dels empresonats del castell de Montjuïc, tot oblidant-se, ridiculitzant-los (Oller hi defensava Emili Junoy), de tots els altres que també van col·laborar en la denúncia dels fets. Definia aquell procés com una «horrible tragedia» i afirmava que «sin ellos [tots els qui els van defensar, i no només Lerroux], quépale a V. la seguridad, que en aquella fortaleza, así como cayeron fusilados cinco inocentes, hubiéramos caído veinticinco y setenta y pico hubieran ido a vivir largo tiempo en penales y fortalezas de las costas africanas». Ell mateix i els altres, «víctimas de una conspiración infame, repugnante, monstruosa».⁶⁹

68. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 10, on afegeix, també: «Tenim algunes postals firmades per Errico Malatesta, Tarrida del Màrmol, etc.». Com ja hem dit, Oller va ser també corresponsal d'aquest rotatiu francès, que el 1947 prendria el nom de *La Dépêche du Midi*.

69. «Por una alusión», *La Publicidad*, 30 agost 1907. En un estil molt propi del diari de Lerroux, *El Progreso* s'hi va tornar amb una rèplica anònima signada per «Un amigo de Callís» en la qual es desmentia Oller i s'afirmava, com de passada, que per Barcelona corria que l'anarquista calafi «en Londres se abrazó á la religión protestante, concurriendo á las capillas públicas y hasta tal vez diciendo misa» (*El Progreso*, 3 setembre 1907). En dies successius, dos empresonats de Montjuïc, Jacinto Mèlich i Cristòfol Ventosa, van retreure a Oller el seu escrit i van sortir en defensa de Lerroux. En canvi, Francesc Callís, un dels torturats més severament, va queixar-se de la conducta d'*El Progreso* (*La Publicidad*, 10 setembre 1907). Oller, per la seva banda, va regirar-se de nou contra Lerroux amb un segon article, molt més dur, titulat «Contestando á Lerroux... de cuerpo presente» (*La Publicidad*, 18 setembre 1907), article que Jacint Mèlich i Cristòfol Ventosa van replicar al seu torn amb sengles textos clarament insultants contra Oller (*El Progreso*, 24 setembre i 7 octubre 1907).

66. AGA/AE, nota mec. i anònima, probablement del mateix *Sannois*, 5882.

67. Lerroux, però, no va parlar-hi, tal com s'havia convingut, per evitar «des désagréments» (informe de l'acte del confident policial francès Gilles, 6 gener 1907. Arxius de la Préfecture de Police de París, Rapports des Renseignements Généraux, B.a/1075). Com és sabut, Francesc Ferrer i Guàrdia va ser finalment absolt en aquesta causa, el juny de 1907.

En els anys següents, Baldomero Oller va anar alentint la seva activitat en els cenacles anarquistes, sobretot després dels fets de la Setmana Tràgica i l'afusellament de Francesc Ferrer i Guàrdia (1909), que semblen marcar un punt d'inflexió en la seva trajectòria. I aleshores va aparèixer en la seva vida una activitat sorprenent, l'aviació, a la qual ens haurem de referir ben aviat. Així ho corrobora un nou informe policial:

«21 octubre 1909. L'anomenat Oller, Baldomero, nascut el 2 novembre 1859, a Calas [sic] (Espanya), està casat i té dos fills. Continua vivint al 47, rue Richer, per un lloguer anual de 550 francs. S'ocupa en l'aviació. La seva correspondència no presenta res d'anormal. No rep gent a casa seva i es manté en una gran reserva respecte de les seves opinions polítiques. S'ignora si encara és corresponsal de la premsa de Barcelona. Va signar la seva declaració d'estrangeria 28 febrer 1905. No figura anotat en els fitxers centrals».⁷⁰

Un altre informe posterior, aquest cop sense data, ens fa saber que Oller «dice que se ha retirado de la política pero hace propaganda».⁷¹ És, probablement, una «retirada» gradual, d'un home d'una cinquantena d'anys que, tanmateix, no es desentén del tot de la seva causa:

«París, 4 novembre 1910. L'anarquista espanyol Oller, exobrer tapisser, actualment corresponsal de diaris anarquistes i amic íntim de Ch. Malato, va tenir ahir una llarga conversa amb Díaz [un catalanista exiliat a París],⁷² amb relació a unes

cartes d'Espanya que ell acabava de rebre adreçades pels grups anarquistes i revolucionaris de Barcelona i de València. Les notícies que Oller acabava de rebre semblen corroborar les que ja havia rebut d'una altra banda: els revolucionaris ajudats pels anarquistes fan una propaganda activa en els medis obrers i a les casernes; gairebé ja estan a punt per a una acció decisiva, però els falten diners. Compten amb França i l'Amèrica del Sud per poder tenir fons. Les cartes es planyen dels dirigents que contemporitzen massa i no es decideixen a prendre cap determinació. Pel que fa als militants, diuen que els dirigents estan a l'aguait d'alguna ocasió per actuar. Es tractaria, sembla, d'una reunió d'aquests revolucionaris espanyols que tindria lloc a França, a París, molt probablement».⁷³

«París, 26 desembre 1910. Uns quants revolucionaris i anarquistes espanyols i portuguesos s'han reunit, diverses vegades, a casa de Charbonnel, Bd St. Michel, 69, per ocupar-se dels afers d'Espanya, i entre ells: Oller, Lapuya, X. de Carvalho, de Pessoa, etc.».⁷⁴

Així, i quan ja havia complert els seus cinquanta anys, s'aniria extingint l'activisme polític i obrerista de l'antic condemnat al procés de Montjuïc, del qual, i a partir de mitjan 1911, ja no ens consta cap altra activitat en aquesta direcció. És el moment, doncs, de parlar del seu dirigible...

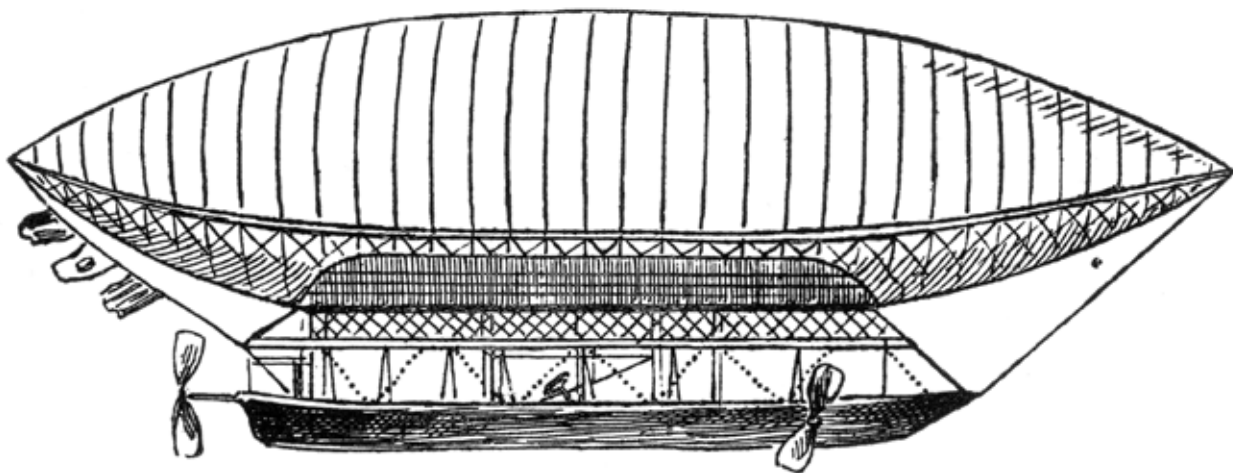
70. Original en francès. AGA/AE, 5884, Oller. Un altre informe qualifica Oller com «un anarchiste dangereux et intelligent».

71. AGA/AE, 5884, Oller.

72. Díaz i Capdevila, membre de l'autoanomenat Comitè Republicà Socialista Catalanista de París (Lliga Nacionalista Catalana). Aquesta Lliga Nacionalista Catalana, fundada el 1907, utilitzava una senyera amb un rombe blau al centre i al bell mig un estel blanc.

73. AGA/AE, Sannois, 5898.

74. Original en francès. AGA/AE, Sannois, 5898. Les darreres reunions de què informa Sannois amb assistència d'Oller són del 13 de març i 10 de maig de 1911. Víctor Charbonnel (1863-1926) era un sacerdot exclausturat que va esdevenir lliurepensador i va dirigir el periòdic anticlerical *La Raison*.

Dirigible «Catalunya» (gravat de la família, procedent de *La Publicidad*)

EL DIRIGIBLE «CATALUNYA»

Aquesta darrera faceta de la vida de Baldomero Oller ens hauria estat completament desconeguda si no hagués estat pels records que en conserva la seva família, a la qual donarem veu textualment en les citacions que segueixen:⁷⁵

«En aquell temps era famosa la travessia en globus entre París i Londres, la copa Gordon Bennet. L'avi, sigui per interès informatiu o perquè li interessaven els problemes de la navegació aèria, freqüentava sovint aquells ambients i féu una bona amistat amb alguns globonautes de l'època. Era el temps dels primers avions (...). El cas és que en una de les competicions en globus —per descomptat, globus tipus Montgolfier— uns amics seus es van perdre a l'Atlàntic. Pensant com s'haurien pogut salvar si el globus hagués estat “dirigible” i no esfèric i a mercè dels vents, [Baldomero Oller] va anar fent donar voltes al seu magí per trobar-hi alguna solució.

Ell en deia que havia tingut un «raig de llum». Va idear un globus en forma de llapis que podria portar penjada una cistella amb un motor d'hèlix. L'hèlix perforaria l'aire (s'hi enroscaria) i faria avançar el dirigible en un sentit, però la cistella no

havia de ser rígida sinó que havia de poder pivotar (girar) en totes direccions o sentits mitjançant un engranatge. En altres paraules: que si podien fer que l'hèlix s'enroscés en qualsevol sentit i orientació, la nau seria “dirigible” i anar on volguessin».

La primera notícia sobre el dirigible «Catalunya» —que així s'anomenava l'aparell ideat per Oller— va aparèixer a la premsa catalana mitjançant una crònica de *La Publicidad* del 24 de juny de 1908. La crònica, signada per *Farfarello* (és a dir, el periodista Rafel Marquina i Angulo), donava compte d'una reunió informativa del projecte a casa del diputat republicà Emili Junoy, en el que devia ser la primera o una de les primeres visites d'Oller a Barcelona.⁷⁶

Vet aquí, doncs, que l'antic sastre i periodista havia esdevingut inventor. I el seu interès per l'aviació va motivar després viatges a Londres i a Madrid al començament de l'any 1909.⁷⁷ Amb el seu projecte concebut, Oller va demanar la patent

75. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 10-11.

76. La crònica inclou grans lloances de la trajectòria biogràfica d'Oller i reproduceix un retrat de l'inventor i un dibuix del seu dirigible. Incorpora també una primera crida a l'opinió pública per aconseguir ajut econòmic per fer realitat el projecte.

Baldomero Oller i família en un pícnic a França (30-7-1911)

espanyola d'invenció «*para una nueva clase de globo dirigible*» l'11 de maig de 1909 i va obtenir-la del ministeri de Foment el 14 de juny per a una durada de vint anys.⁷⁸ Ara calia treballar per la realització del seu invent:

«Buscà un delineant, segurament algun enginyer i van fer uns plànols i una maqueta de l'enginyós sistema. Heu de pensar que a *La Publicidad* s'inseriren articles cercant l'atenció pública i fins i tot l'interès del govern. Recordo que a casa teníem penjat un quadre en el passadís amb la "Patente de invención" que tenia registrada.

Es lluità molt i, gràcies a alguns diputats amics, el Congrés va votar una assignació de 250.000 pessetes d'aquell temps per portar a terme la construcció del dirigible anomenat "Catalunya".

77. Sannois. AGA/AE, 5892.

78. Patent d'invenció núm. 45.480 (*Boletín Oficial de la Propiedad Industrial*, ministeri de Foment). Oller va anar pagant la renovació de la patent fins a l'1 de gener de 1913.

Aclareixo tot seguit que d'aquests diners no en vam tocar ni cinc cèntims; hi hagué un canvi de Govern i l'assignació es va fer a mans dels famosos enginyer Torres Quevedo, que a l'aeroestació de Guadalajara va treballar en la construcció d'un dirigible, però no utilitzant la idea de l'avi, que certament es degué sentir frustrat. Sempre pensava que podria realitzar aquell somni».

La relació d'Oller amb el seu delineant va tenir una derivació insòlita i desafortunada quan aquest darrer va assegurar-li que havia descobert un pla matemàtic que podria fer saltar la banca de Montecarlo. Els dos homes, doncs, van passar un mes al cèlebre casino, on, no sols no van aconseguir el seu propòsit, sinó que van tornar cap a París sense cap diner a la butxaca.⁷⁹ Tanmateix, engrescat encara pel seu invent relatiu a la navegació aèria, Oller va estar treballant en un altre "invent": aconseguir el moviment continu sense consumir energia:

79. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 11-12.

El matrimoni Oller-Guinovart al Masnou, 1923

«Es tracta d'aprofitar la força de les ones. Un seguit de flotadors actuaven sobre uns èmbols que, en rodar, produïen energia. Tot això es veia potenciat per la plenamar, que a la Bretanya francesa és molt important. En fi, el treball no va ser conclòs, però avui dia ja s'aprofita la plenamar per a l'obtenció de l'energia elèctrica. (...) Potser l'avi no anava tan desencaminat...».⁸⁰

EL RETORN A CATALUNYA. MORT A BARCELONA (1936)

En una data indeterminada —potser poc abans de la dictadura de Primo de Rivera—, Baldomero Oller i la seva família van decidir tornar definitivament a Barcelona. Però els temps havien canviat, els vells amics s'havien dispersat i el retorn no li va permetre tampoc de trobar una feina adequada a les seves possibilitats. Segons la seva família, en arribar a Barcelona, van ser acollits a casa de Joan Pich i Pon, el pintoresc industrial i polític lerrouxista barceloní que esdevindria cèlebre pels seus errors de lèxic. Després d'un any a can Pich, a l'àtic del núm. 9 de la plaça de Catalunya, la família Oller va instal·lar-se al carrer de Sant Gervasi, núm. 18, 3r.

80. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 12.

Baldomero Oller ja es trobava en aquella època a les portes de la vellesa i, a més a més, estava impossibilitat d'una cama per culpa de l'arteriosclerosi.⁸¹ Així doncs, va viure els darrers anys envoltat de la seva família, amb la satisfacció de poder viure la proclamació de la República i amb el temps just de veure com es produïa l'alçament militar pocs anys després.

Oller va morir a Barcelona el setembre de 1936, als 77 anys, només nou mesos després de la mort de la seva esposa. En el període final de la seva vida, i sobretot a petició d'Adelina —que guardava un record amarg de tantes penalitats—, havia guardat un profund silenci sobre l'època del procés de Montjuïc i de la militància anarquista. Tanmateix, ell, l'inventor del somni del dirigible «Catalunya», podia haver traspassat perfectament recordant la seva joventut tan convulsa i pensant en allò que l'anarcosindicalista Salvador Seguí, el *Noi del Sucre*, havia afirmat en una conferència del 31 de desembre de 1920:⁸²

«Perquè l'anarquisme, que per la seva extensió espiritual és infinit, no és d'origen material, sinó espiritual. No neix en un punt per a morir en un altre punt. L'anarquisme és intel·ligència i sentiment alhora; és el compendi de la perfecció humana».

81. Josep M. Oller, «L'avi Baldomero...», p. 12. D'aquesta època, la família conserva una carta signada per Francesc Macià, de 31 gener 1933, en la qual el president de la Generalitat respon a Baldomero Oller que lamenta no poder-lo atendre com voldria en unes peticions que aquest li havia formulat.

82. Pere Foix i Cases, *Apòstols i mercaders, Seixanta anys de lluita social a Catalunya*. Mèxic: Editorial Nova Terra, 1957.

Baldomero Oller i Adelina Guinovart, a Barcelona (Sant Gervasi), el 1935, un any abans de la seva mort

ANTONI DALMAU I RIBALTA (Igualada, 1951) és escriptor i professor de la Universitat Ramon Llull. Director de la *Revista d'Igualada*, segona època, ha ocupat diversos càrrecs institucionals i ha publicat una quinzena de llibres, el darrer dels quals *El cas Rull. Un traficant del terrorisme a la Ciutat de les Bombes (1901-1908)*.

JOSEP M. SOLÀ BONET (Calaf, 1961) és escriptor i professor de llengua i literatura catalanes a l'IES Alexandre de Riquer de Calaf (Anoia). Ha publicat la novel·la *Llibre de les quatre metamorfosis* (1997), l'assaig *El somni de Grècia* (2006) i el recull *Històries de Calaf* (2008). És membre del consell de redacció de la *Revista d'Igualada*.

ANNEX 1

**CARTA DE BALDOMERO OLLER I JOSEP PONS I
VILAPLANA AL DIRECTOR D'EL PROGRESO DES DELS
«[PRESIDIOS] MENORES DE AFRICA, ALHUCEMAS»
(16 DE FEBRER DE 1898):**

«Sr. Director de *El Progreso*:

Muy señor nuestro: Mientras ustedes y los demás periódicos de espíritu justiciero están ventilando un asunto de tan vital interés para nosotros, como es el de nuestra inculpabilidad en el maldito crimen de la calle de Cambios, de Barcelona, podría haber quien extrañara nuestra poca intervención colectiva é individual, ampliando todos aquellos insignificantes detalles que pudiesen retardar el convencimiento de los más escrupulosos en el sentido de nuestra absoluta inocencia; bueno sería que ustedes hicieran públicos los extremos siguientes:

1.º Que apenas podemos enterarnos de nada de cuanto se publica y nos concierne, gracias á la prohibición á que se sujeta á los confinados de leer ninguna clase de periódicos.

2.º Que llegando solamente un correo semanal á estos solitarios peñones, donde no se detiene más que algunas horas, nos obliga á tener que pasar dos correos para poder contestar alguna noticia que nos dé nuestra familia, que cuando llegar á poder de los interesados, ya se han pasado veintidós días.

3.º Que podrá ser todo muy conveniente á nuestros guardianes el tenernos tan aislados unos de otros; pero que nosotros queremos pensar que como este proceso ha sido siempre de aislamiento, negándonosos aún en el estado de sumario los careos que pedíamos, entre los falsamente supuestos “conspiradores” de las *celebérrimas reuniones secretas*, más falsas todavía, queremos pensar, decimos, que se tomen nuestros escritos colectivos, como se temió el reunirnos por miedo de que viniera abajo todo lo actuado sobre el vacío, al ver frente unas de otras nuestras inocentes cabezas.

Véase como estamos repartidos los veinte que extinguimos injustamente condena en estos momen-

tos: Chafarinas, Melilla, Alhucemas, Peñón de la Gomera, Málaga, Madrid, Valladolid y Burgos.

¿Se quiere más imposibilidad de que podamos defendernos en comunidad como fuimos ofendidos? ¿Se quiere acaso sacar partido de alguna pequeña diferencia de apreciación que hagamos al justificarnos individualmente? Así y todo no podemos equivocarnos; nuestra inocencia nos guía y nos da alientos para suministrar méritos bastantes para que se vea nuestra inculpabilidad.

Quien está libre de pecado, puede hablar muy alto. Nosotros no tememos nuestra separación ni el alejamiento de la cuestión que se ventila. Somos el polo opuesto de los que no nos han querido juntos, ni en los instantes más supremos, ni aun en el acto de exponer los alegatos al Consejo. Siempre huyéndonos como si fuéramos el remordimiento de su conciencia. ¡Hasta temieron que pudiéramos hablar con nuestras familias, y nos *sustraieron* de noche (siempre la obscuridad) á los despidos que aguardábamos darnos, ya que no habíamos podido vernos durante un año de curso del sumario, ni aun cuando la causa estuvo elevada á plenario!

Y por último, afirmamos una vez más lo que tenemos dicho y repetido: que sin los tormentos, no hubiera podido haber proceso contra nosotros, porque nada hemos hecho para merecerlo, y que, por consecuencia, estamos dispuestos á demostrárselo á los tribunales serios y dignos, pero imparciales, que se honren en administrar justicia, volviendo por los fueros de la razón atropellada, y estimen demasiados ya nuestros sufrimientos y el de nuestras pobres familias.

Dígnese quien pueda devolvernos al seno de nuestros desvalidos, que necesitan de nuestro indispensable trabajo. Eviten nuevas desolaciones á nuestros seres queridos, y si para lograr todo esto es indispensable que los culpables obtengan nuestro perdón, nosotros se lo otorgamos, pensando que tal vez tengan también madres, esposas é hijos á quienes han de atender.

Baldomero Oller.- José Pons

Menores de África, Alhucemas, 16 de febrero de 1898.»

ANNEX 2

**CARTA DE LA MARE DE BALDOMERO OLLER,
MARIA TARAFÀ, AL DIRECTOR D'EL PROGRESO
(MARÇ DE 1898):**

«Sr. Director de *El Progreso*:

Muy señor mío: Concededme el inmenso favor de que esta desventurada madre pueda transmitir á los miles de seres que con afán ven *El Progreso*, su eco dolorido, su queja amarga y la manifestación más sincera que un ser pronto á bajar al sepulcro puede hacer: soy madre de Baldomero Oller.

Desde que los inquisidores nos arrebataron de nuestro hogar al hijo honrado y á la vez amante esposo y buen padre, quedamos en la misma triste orfandad de apoyo una anciana, una débil esposa y dos tiernos niños, sin fuerzas para ganar una peseta con que poder vivir y ayudar en algo á mi hijo querido.

Sólo le puedo dedicar un río de lágrimas y mil horas de insomnio.

Mas hoy veo que otras madres, cual yo desgraciadas, mandan á su digno diario las quejas amargas, los ayes de su angustiado corazón, y usted, noble, compadecido y valiente, da publicidad á tan lastimeros escritos, que, ó el gobierno tiene las entrañas secas, ó han de conmover los gritos de los inocentes, los gemidos de todas las víctimas de ese proceso, mil veces criminal.

Yo, que amo á mi hijo como la que más, pues por su noble conducta y proceder se hacía acreedor al más grande cariño, no sólo en el círculo de su familia, sino en todas partes, y yo, repito, que hasta hoy tan sólo lágrimas y suspiros le he dedicado, hoy, gracias á usted, noble periodista, puedo hacer algo más en favor de mi buen hijo.

Uno mi voz á la de todas las madres que, cual yo, se hallan pidiendo justicia para nuestros inocentes y honrados hijos, y el castigo para los que, con entrañas de tigre, tramaron ese proceso mil veces maldecido por tantas madres, por tantas esposas y por tantos hijos.

Al comienzo de esta tragedia repugnante denominada proceso, había una opinión que dudaba de si entre los detenidos existían en verdad los autores y los cómplices del crimen de Cambios Nuevos. Hoy todo el mundo sabe que son inocentes los condenados. ¿Por qué, pues, no se les deja libres? ¿Por qué no vuelven á nuestros brazos nuestros amantes seres?

Sin ellos morimos de hambre y de pena muchas ancianas madres, muchos tiernos hijos.

Sí, madres de España, morimos de hambre y de pena. Nos falta el apoyo de esos inocentes que ocupan un lugar propio para los que los perdieron. Dicen que nuestros amados seres profesan ideas penables.

Yo no sé qué ideas profesa mi buen hijo; yo nada entiendo de eso; sólo sé que era tan buen hijo, buen esposo y buen padre, como el que más; que respetaba y era respetado; que amaba á sus semejantes y que era querido de cuantos lo trataban.

¿Hay motivos, mujeres españolas, para que esos veinte hombres honrados continúen más tiempo en presidio?

Madres, esposas, mujeres todas, prestadnos vuestro apoyo por humanidad. Los condenados son inocentes.

Ayudadnos, mujeres de España, es esa tarea noble de hacer justicia.

Pedid con nosotros, ancianas madres, la revisión del proceso de Montjuich. Haced que los Poderes oigan nuestros lamentos. No abandonéis á tantas desgraciadas.

Así lo espera esta madre afligida.

Así lo desea vuestra afectísima y servidora,

María Tarafà de Oller»